

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

O‘ZBEK TILINI O‘QITISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Ergasheva Zilola

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetida stajyor-o‘qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘zbek tilini o‘qitishda integrativ yondashuvning didaktik imkoniyatlari nazariy va metodik jihatdan tahlil qilinadi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy ta’lim tilni alohida predmet sifatida o‘rgatish bilangina cheklanmay, uni bilimni egallash, tafakkurni rivojlantirish, fanlararo bog‘lanishlarni anglash va kommunikativ kompetensiyani shakllantirish vositasi sifatida talqin etmoqda. Tadqiqotning maqsadi o‘zbek tilini o‘qitishda integrativ yondashuvning mohiyati, tarkibiy jihatlari va didaktik imkoniyatlarini aniqlash hamda uning o‘quv jarayonidagi metodik samaradorligini asoslashdan iborat. Tadqiqot nazariy xarakterga ega bo‘lib, unda tushunchaviy tahlil, qiyosiy tahlil, sintez va interpretatsiya metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, integrativ yondashuv o‘zbek tili ta’limida mazmuniy yaxlitlikni ta’minlaydi, tilni adabiyot, tarix, madaniyat, kommunikatsiya va boshqa fanlar bilan bog‘lab o‘qitish imkonini beradi, o‘quvchining akademik nutqi, tanqidiy fikrlashi, matn bilan ishlash ko‘nikmasi va funksional savodxonligini rivojlantiradi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek tilini o‘qitish metodikasi, integrativ yondashuv, didaktik imkoniyatlar, fanlararo bog‘lanish, akademik nutq, plurilingval ta’lim, til kompetensiyasi, matn bilan ishlash.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ УЗБЕКСКОМУ ЯЗЫКУ

Эргашева Зилола

стажёр-преподаватель Ташкентского государственного университета узбекского языка и литературы имени Алишера Навои

Аннотация.

В данном исследовании теоретически и методически анализируются дидактические возможности интегративного подхода в обучении узбекскому языку. Актуальность темы заключается в том, что современное образование рассматривает язык не только как отдельный учебный предмет, но и как средство овладения знаниями, развития мышления, осмысления межпредметных связей и формирования коммуникативной компетенции. Цель исследования состоит в выявлении сущности, структурных особенностей и дидактических возможностей интегративного подхода в обучении узбекскому языку, а также в обосновании его методической эффективности в учебном процессе. Исследование носит теоретический характер; в нём использованы методы понятийного анализа, сравнительного анализа, синтеза и интерпретации. Результаты показывают, что интегративный подход обеспечивает содержательную целостность в обучении узбекскому языку, создаёт возможность преподавания языка во взаимосвязи с литературой, историей, культурой, коммуникацией и другими дисциплинами, а также способствует развитию академической речи учащихся, критического мышления, навыков работы с текстом и функциональной грамотности.

Ключевые слова: методика преподавания узбекского языка, интегративный подход, дидактические возможности, межпредметная связь, академическая речь, плюрилингвальное образование, языковая компетенция, работа с текстом.

DIDACTIC OPPORTUNITIES OF THE INTEGRATIVE APPROACH IN TEACHING THE UZBEK LANGUAGE

Ergasheva Zilola

Trainee Teacher at Alisher Navoi Tashkent State University of Uzbek Language and Literature

Abstract.

This study provides a theoretical and methodological analysis of the didactic opportunities of the integrative approach in teaching the Uzbek language. The relevance of the topic lies in the fact that modern education interprets language not only as a separate academic subject, but also as a means of acquiring knowledge, developing thinking, understanding interdisciplinary connections, and forming communicative competence. The aim of the study is to identify the essence, structural features, and didactic opportunities

of the integrative approach in teaching the Uzbek language, as well as to substantiate its methodological effectiveness in the educational process. The research is theoretical in nature and employs the methods of conceptual analysis, comparative analysis, synthesis, and interpretation. The results show that the integrative approach ensures content integrity in Uzbek language education, enables the teaching of language in connection with literature, history, culture, communication, and other disciplines, and contributes to the development of students' academic speech, critical thinking, text-processing skills, and functional literacy.

Keywords: Uzbek language teaching methodology, integrative approach, didactic opportunities, interdisciplinary connection, academic speech, plurilingual education, language competence, text processing.

Bugungi ta'lim makonida tilni o'qitish masalasi faqat grammatika, leksika yoki imlo qoidalarini o'zlashtirish bilan cheklanmaydi. Til ta'limi endilikda bilimni qurish, tajribani ifodalash, tafakkurni mantiqiy tashkil etish va boshqa fanlar mazmunini anglashning asosiy vositasi sifatida ko'rilmoqda. Kengash Yevropa hujjatlarida tilning "o'qitiladigan fan" sifatidagi maqomi bilan birga, uning boshqa fanlarni o'rganish vositasi sifatidagi roli ham alohida ta'kidlanadi; bunda maktab tili kundalik nutqdan janr, terminologiya va akademik uslub jihatdan farq qilishi qayd etiladi. Shu ma'noda o'zbek tilini o'qitishda integrativ yondashuv tilning tabiiy ko'p funksiyaliligini ta'lim jarayoniga tatbiq etishga xizmat qiladi.

Integratsiya g'oyasi didaktikada yangi emas, biroq zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim sharoitida u yangicha mazmun kasb etmoqda. Robin Fogarty integratsiyalashgan o'quv dasturi uchun turli modellarni taklif etib, fanlar ichidagi va fanlararo bog'lanishlarni ongli ravishda tashkil etish o'quvchining mazmuniy aloqalarni ko'ra olish qobiliyatini kuchaytirishini ko'rsatadi. So'nggi yillardagi tizimli sharhlar esa integratsiya ko'plab shakllarda namoyon bo'lishini, ammo uni muvaffaqiyatli joriy etish uchun nazariy aniqlik, o'qituvchi hamkorligi va metodik puxtalik zarurligini tasdiqlaydi. Bu holat o'zbek tili ta'limi uchun ayniqsa muhim, chunki ona tili darslarida til hodisalari, matn, uslub, madaniy mazmun va kommunikativ faoliyat tabiatan bir-biri bilan uzviy bog'langan.

Mahalliy ilmiy ishlarda ham o'zbek tili va adabiyotni integratsiyada o'qitish, ayniqsa badiiy matn asosida nutqiy faoliyat turlarini rivojlantirish masalasi alohida o'rganilgan. Mavlonovanning ona tilini adabiyot bilan integratsiyalash metodikasiga doir tadqiqoti bu yo'nalishda muhim tajriba sifatida ko'riladi; unda adabiy matn orqali nutq, uslub va til birliklarini uyg'un o'rgatish taklif qilinadi. Demak, o'zbek tilini o'qitishda integrativ yondashuvni nazariy jihatdan umumlashtirish va uning didaktik imkoniyatlarini yanada chuqurroq asoslash hozirgi metodika uchun dolzarb vazifa hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi o'zbek tilini o'qitishda integrativ yondashuvning didaktik imkoniyatlarini aniqlash va bu yondashuvning ta'lim sifati, o'quvchi kompetensiyalari hamda dars loyihalashga ta'sirini ochib berishdan iborat.

Tadqiqot nazariy-analitik yo'nalishda olib borildi. Manba bazasini integratsiyalashgan ta'lim nazariyasiga doir xalqaro ishlanmalar, Kengash Yevropaning plurilingval va interkultural ta'limga oid platforma materiallari, "language(s) of schooling" va "language in other subjects" tamoyillarini yorituvchi hujjatlar, shuningdek, o'zbek tilini adabiyot bilan integratsiyada o'qitishga bag'ishlangan mahalliy tadqiqotlar tashkil etdi. Ushbu manbalar tanlanishining sababi shundaki, ular integratsiyani bir vaqtning o'zida didaktik, tilshunoslik va ta'lim siyosati nuqtai nazaridan tushuntiradi.

Tadqiqotda tushunchaviy tahlil yordamida "integrativ yondashuv", "til ta'limi", "fanlararo bog'lanish", "akademik til" va "didaktik imkoniyat" kategoriyalarining mazmuni aniqlashtirildi. Qiyosiy tahlil orqali xalqaro va mahalliy yondashuvlar o'rtasidagi umumiylik hamda tafovutlar ko'rib chiqildi. Sintez metodi asosida o'zbek tilini o'qitish uchun mos didaktik model tavsiflandi. Interpretatsiya usuli esa nazariy qoidalarni amaliy metodik xulosalarga aylantirish imkonini berdi. Tadqiqot empirik tajriba shaklida emas, balki mavjud ilmiy va metodik qarashlarni tizimlashtirish shaklida olib borilgani uchun uning asosiy vazifasi konseptual asos yaratishdan iborat bo'ldi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilini o'qitishda integrativ yondashuvning birinchi didaktik imkoniyati ta'lim mazmunining yaxlitligini ta'minlashdan iborat. An'anaviy darslarda fonetika, leksika, grammatika, uslubiyat va nutq o'stirish ko'pincha alohida bo'laklar sifatida ko'riladi. Integrativ yondashuv esa ularni yagona kommunikativ va mazmuniy maydonda birlashtiradi. O'quvchi til birligini faqat qoida darajasida emas, balki matn ichida, uslubiy vazifada va ma'no hosil qilish jarayonida ko'radi. Shuning uchun integratsiya o'quv materialini ixchamlashtiradi, takroriylikni kamaytiradi va bilimning

funksional xarakterini kuchaytiradi. Fogarty tavsiya qilgan modellarning umumiy mantig'i ham aynan mazmuniy aloqalarni ko'rinadigan qilishga qaratilgan.

Ikkinchi didaktik imkoniyat o'zbek tilini boshqa fanlar bilan aloqador holda o'qitish orqali akademik nutqni shakllantirishdir. Kengash Yevropa hujjatlarida boshqa fanlarni muvaffaqiyatli o'rganish uchun oddiy kundalik nutq yetarli emasligi, akademik til ataylab o'qitilishi kerakligi ko'rsatiladi. Bu fikr ona tili darslari uchun juda muhim, chunki tarix, biologiya, geografiya yoki ijtimoiy fanlarda uchraydigan matnlar o'ziga xos janr va terminologik tuzilishga ega. O'zbek tili darslari ushbu akademik tilni anglash, tahlil qilish va ishlab chiqish markaziga aylanganda, til ta'limi boshqa fanlarning ham poydevorini mustahkamlaydi. Bunday yondashuv matnni qisqartirish, izohlash, qayta tuzish, jadval va grafiklarni izohlab gapirish kabi topshiriqlar orqali amalga oshiriladi.

Uchinchi didaktik imkoniyat o'quvchining nutqiy faoliyat turlarini bir-biri bilan uyg'un rivojlantirishdir. Mahalliy tadqiqotlarda ona tili bilan adabiyot integratsiyasi og'zaki va yozma nutqni, uslubiy sezgirlikni hamda matn yaratish ko'nikmalarini kuchaytirishi qayd etiladi. Adabiy matn asosida o'zbek tili darsi qurilganda o'quvchi til birligini estetik va kommunikativ vazifada kuzatadi, bu esa uning so'z tanlash, gap qurish va ma'no qatlamlarini farqlash qobiliyatini oshiradi. Integratsiya natijasida til hodisasi o'quvchi ongida "qoida"dan "amaliy nutq vositasi"ga aylanadi. Shunday qilib, integrativ yondashuv tilni o'qitishda reproduktiv mashqlarni ijodiy va analitik faoliyat bilan boyitadi.

To'rtinchi didaktik imkoniyat tanqidiy va tahliliy fikrlashni rivojlantirish bilan bog'liq. Kengash Yevropaning plurilingval va interkultural ta'limga doir tavsiyalarida bunday ta'lim analitik hamda tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qilishi alohida ta'kidlanadi. Til darsida integrativ yondashuv qo'llanganda o'quvchi matnni faqat o'qib tushunmaydi, balki uni boshqa matnlar, boshqa fanlar mazmuni va shaxsiy tajribasi bilan bog'lab talqin qiladi. Masalan, ekologiya haqidagi matnni til nuqtai nazaridan tahlil qilish bilan birga uning ilmiy uslubi, dalillash usullari va ijtimoiy mazmuni ham ko'rib chiqiladi. Natijada ona tili darsi tafakkurni faollashtiruvchi, mantiqiy bog'lanishlarni topishga undovchi maydonga aylanadi.

Beshinchi didaktik imkoniyat plurilingval va ko'p madaniyatli kompetensiyani rivojlantirish bilan bog'liq. Kengash Yevropa til ta'limida "integratsiyalashgan lingvistik repertuar" tushunchasini ilgari surib, o'quvchining mavjud barcha tillari va madaniy tajribalarini o'zaro aloqada rivojlantirishni tavsiya etadi. Bu tamoyil o'zbek tilini o'qitishda ham muhim, ayniqsa ko'p tilli ijtimoiy makonda yashaydigan o'quvchilar uchun. Integrativ yondashuv o'zbek tilini rus tili, ingliz tili yoki mahalliy shevalar bilan qarama-qarshi qo'ymaydi; aksincha, u o'xshashlik va farqlarni ko'rsatish orqali til hodisalarini ongliroq o'zlashtirishga yordam beradi. Bu nafaqat til kompetensiyasini, balki madaniy moslashuvchanlikni ham kuchaytiradi.

Oltinchi didaktik imkoniyat dars loyihalash va o'quv materiali tanlash bilan bog'liq. ECMLning integratsiyalashgan didaktika bo'yicha ishlanmalari integrativ yondashuv til ta'limini boyitishi, materiallarni mahalliy kontekstga moslashtirish va amaliy topshiriqlar ishlab chiqishga yordam berishini qayd etadi. Bu o'zbek tili o'qituvchisi uchun muhim metodik xulosa beradi: dars rejasi faqat mavzu ketma-ketligi emas, balki ko'nikma, mazmun va faoliyat uyg'unligi asosida tuzilishi kerak. Integrativ darsda til materiali, matn turi, faoliyat shakli va fanlararo aloqa bir maqsadga xizmat qiladi. Masalan, "matn uslublari" mavzusi publitsistik matn, tarixiy manba va statistik jadval bilan bog'lab o'rganilganda, o'quvchi nafaqat uslubni farqlaydi, balki ma'lumotni turli shakllarda tahlil qilishni ham o'rganadi.

Yettinchi didaktik imkoniyat baholash tizimiga taalluqlidir. Integrativ yondashuv qo'llanilganda baholash faqat qoidani eslab qolish yoki test savoliga javob berish bilan cheklanmaydi. Unda matn yaratish, fikrni dalillash, ma'lumotni qayta ishlash, fanlararo bog'lanishlarni aniqlash va kommunikativ vazifani bajarish kabi natijalar ham hisobga olinadi. Bu esa til ta'limini kompetensiyaviy baholashga yaqinlashtiradi. Integratsiyalashgan dars o'quvchining bir vaqtning o'zida bir nechta ko'nikmasini namoyon etishiga imkon yaratadi: u o'qiydi, tahlil qiladi, yozadi, gapiradi va mazmunni boshqa kontekstga ko'chiradi. Shunday ekan, integrativ yondashuv baholashning ham funksional va real hayotga yaqin shakllarini talab etadi.

Natijalarning yana bir muhim jihati shundaki, integrativ yondashuv o'qituvchi faoliyatini ham o'zgartiradi. U faqat til qoidalarini tushuntiruvchi emas, balki mazmunlararo bog'lanishlarni ko'rsatuvchi, akademik tilni modellashtiruvchi va turli fanlar materiallarini metodik jihatdan uyg'unlashtiruvchi tashkilotchi subyektaga aylanadi. Tizimli sharhlar integratsiya muvaffaqiyatli bo'lishi uchun o'qituvchida nazariy tushuncha, kichik ko'lamda boshlab bosqichma-bosqich rivojlantirish va hamkorlik madaniyati zarurligini ko'rsatadi. Bu holat o'zbek tili metodikasida ham integrativ dars uchun alohida o'qituvchi tayyorgarligi zarurligini tasdiqlaydi.

Olingan natijalar o'zbek tilini o'qitishda integrativ yondashuvning didaktik salohiyati ancha keng ekanini ko'rsatadi. Biroq uning samaradorligi o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi. Birinchidan, integratsiya yuzaki "mavzularni qo'shib yuborish" emas, balki o'quv maqsadi, mazmuni va faoliyatini ichki mantiq asosida birlashtirish bo'lishi kerak. Burke va Lehane integratsiya bo'yicha katta hajmdagi adabiyotlarni tahlil qilib, nazariy model va amaliy joriy etish o'rtasida bo'shliq mavjudligini ko'rsatadi; ayniqsa, integratsiya konseptual progressionni buzib qo'ymasligi kerakligi qayd etiladi. Demak, o'zbek tili darsida integratsiya til hodisalarining tizimligini yo'qotmasligi, aksincha ularni qo'llanish muhitida yanada ravshanlashtirishi lozim.

Ikkinchidan, integrativ yondashuvni qo'llashda akademik til va kundalik til o'rtasidagi farqni aniq anglash muhim. Kengash Yevropaning "language in other subjects" materiallari tilning boshqa fanlardagi yashirin talablarini ochib beradi. Bu o'zbek tili darsida ilmiy uslub, izohlash, ta'rif berish, taqqoslash, sabab-oqibatni ifodalash, xulosa chiqarish kabi akademik nutq amallarini maqsadli o'rgatishni talab qiladi. Aks holda integratsiya faqat mavzulararo o'xshashlik darajasida qolib, haqiqiy didaktik natija bermaydi. Shu sababli ona tili darslarida lingvistik bilim bilan birga akademik kommunikatsiya madaniyatini shakllantirish ham markaziy vazifaga aylanishi kerak.

Uchinchidan, mahalliy metodik an'analarda mavjud bo'lgan ona tili va adabiyot integratsiyasi tajribasi yanada kengroq fanlararo modelga o'tkazilishi mumkin. Adabiy matn bilan ishlash tilning ma'no, obraz, uslub va nutqiy qurilish imkoniyatlarini ochsa, tarixiy, publitsistik, ilmiy-ommabop va rasmiy matnlar bilan ishlash o'quvchini turli kommunikativ vaziyatlarga tayyorlaydi. Demak, integrativ yondashuvni faqat ona tili-adabiyot juftligida emas, balki ona tili-ijtimoiy fanlar, ona tili-tabiiy fanlar, ona tili-media savodxonlik kabi yo'nalishlarda ham ishlab chiqish mumkin. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarni real hayotiy matnlar bilan ishlashga yaqinlashtiradi.

To'rtinchidan, integrativ yondashuvning muvaffaqiyati o'quv materiallari va darsliklar sifati bilan ham bog'liq. ECML materiallari integratsiyalashgan didaktikaning amaliy mahsuli sifatida moslashtirilgan topshiriqlar va materiallar yaratish zarurligini urg'ulaydi. Shunday ekan, o'zbek tili darsliklarida matnlar tizimi, topshiriqlar mantig'i va baholash mezonlari integrativ tamoyil asosida qayta ko'rib chiqilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda til birliklarini ajratib o'rgatishdan ko'ra, ularni mazmunli kommunikativ vazifalar ichida keltirish, boshqa fanlar konteksti bilan bog'lash va o'quvchini izohlashga majbur qiladigan topshiriqlar ustuvor bo'lishi kerak.

Tadqiqot natijalari o'zbek tilini o'qitishda integrativ yondashuvning didaktik imkoniyatlari serqirra ekanini ko'rsatdi. Avvalo, u til ta'limining mazmuniy yaxlitligini ta'minlaydi, til birliklarini amaliy nutqiy faoliyat va matn bilan bog'laydi. Ikkinchidan, u o'quvchining akademik nutqi, funksional savodxonligi, tanqidiy fikrlashi va fanlararo tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Uchinchidan, integrativ yondashuv plurilingval ta'lim, fanlararo aloqadorlik va kompetensiyaviy baholash tamoyillari bilan uyg'unlashib, ona tili ta'limining zamonaviy modelini shakllantirish uchun mustahkam asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fogarty, R. Ten Ways to Integrate Curriculum / R. Fogarty // Educational Leadership. – 1991. – Vol. 49, No. 2. – P. 61–65.
2. Council of Europe. Plurilingual and intercultural education. – Strasbourg : Council of Europe, 2026. – URL manba.
3. Council of Europe. The importance of plurilingual and intercultural education for democratic culture : Recommendation CM/Rec(2022)1 and explanatory memorandum. – Strasbourg : Council of Europe, 2022. – 42 p.
4. Council of the European Union. A Comprehensive Approach to Language Teaching and Learning in Schools in the European Union. – Brussels : Council of the European Union, 2018. – 41 p.
5. Lake, K. Integrated Curriculum / K. Lake. – Portland : Northwest Regional Educational Laboratory, 1994. – 20 p.
6. Burke, P. Conceptualising Curriculum Integration / P. Burke, P. Lehane. – Dublin : NCCA, 2023. – 148 p.
7. Beacco, J.-C., Coste, D., van de Ven, P.-H., Vollmer, H. Language and school subjects – linguistic dimensions of knowledge building in school curricula. – Strasbourg : Council of Europe, 2010.
8. Council of Europe. Language(s) of schooling (as a subject and in other subjects). Policy Toolbox on Plurilingual and Intercultural Education. – Strasbourg : Council of Europe, 2026. – 4 p.
9. ECML. Language education and the Council of Europe. – Graz : European Centre for Modern Languages, 2024. – 20 p.